

N. Császi Ildikó

Szövegértést fejlesztő gyakorlatok az anyanyelvi kommunikáció kulcskompetencia fejlesztéséhez

Az utóbbi évtizedekben egyre inkább az olvasás jelentőségének csökkenéséről beszélnek. Mai civilizációnk elképzelhetetlen az írás és az olvasás képessége nélkül. A tudástranszfer képességének fejlesztésekor arra a célra kell helyeznünk a hangsúlyt, hogy az iskola betöltse alapvető feladatát. Fontos, hogy a tanulók a mindennapi életben alkalmazható tudással kerüljenek ki az iskolából. Rendelkezniük kell azokkal a képességekkel, amelyekkel a munkaerőpiacon megfelelnek a követelményeknek, s amelyekkel képesek lesznek az élethosszig tartó tanulásra. A szövegértés egyéni fejlesztéséhez fel kell tárunk a megértési deficiteket, a megértési elakadás típusait és helyeit. Ezeket a területeket csak úgy tudjuk fejleszteni, ha a részképességek fejlesztésével foglalkozunk, ezeket pedig fokozatosan kapcsoljuk egymáshoz. A tanulmány olyan gyakorlatsorokat mutat be, amelyek ezeknek a részképességeknek a fejlesztésével foglalkoznak, és mindig egy-egy kiemelő fejlesztési területet céloznak meg.

Az utóbbi évtizedekben egyre inkább az olvasás jelentőségének csökkenéséről, a képi kommunikáció eluralkodásáról beszélnek. A társadalmak működése és fejlődése s benne az egyének boldogulása, sikeressége azonban továbbra is az írásbeliséghez köthető. Mai civilizációnk elképzelhetetlen az írásbeliség és az olvasás képessége nélkül, ez a képesség létszükségletté vált az egyén társadalmi beilleszkedésében. Ha ez a folyamat megreked, az olvasási képességgel nem rendelkező társadalmi réteg a szubkultúrába szorul.

Tagadhatatlan, hogy a képi kommunikációnak megnőtt a szerepe a mindennapjainkban, főként a szórakoztatásban, a véleményformálásban, valamint az absztrakt verbális kommunikáció segítségével. A tudástranszfer képességének fejlesztésekor arra kell helyeznünk a hangsúlyt, hogy az iskola betöltse alapvető feladatát: a tanulók a mindennapi életben alkalmazható tudással kerüljenek ki az életbe, rendelkezzenek azokkal a képességekkel, amelyek megfelelnek a munkaerő-piaci követelményeknek, és amelyekkel képesek lesznek az élethosszig tartó tanulásra (Sejtes 2006). „Napjainkban felértékelődik a formális, informális, nonformális kultúra- és tudásközvetítő rendszerek, intézmények, szervezetek szerepe, és még inkább így lesz ez a jövőben, amikor a kötelező iskolai képzéstől nem várhatjuk el, hogy befejezett, lezárt tudást nyújtson, hanem a kulcskompetenciák, az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges motívumok és tanulási képességek kialakítása válik alapvető jelentőségűvé” (NAT 2007).

Ehhez az új Nemzeti alaptantervben (2007) a kulcskompetenciák (anyanyelvi kommunikáció, matematikai, természettudományi és technológiai műveltség, infokommunikációs, személyközi és állampolgári kompetencia, valamint a kulturális tudatosság kompetenciája) fejlesztése került a középpontba. Az anyanyelvi kompetencia fogalma az adott szituációnak megfelelő nyelvhasználati képességet jelenti. Az alapkészségek, a képességek kifejlődése – amelyek a kompetenciákat megalapozzák – többéves folyamat eredménye, és egyénenként is nagy eltérést mutathat. Az anyanyelvi kompetenciák erősítésekor ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy az elektronikus világháló használatának elterjedésekor egy újfajta olvasási mód jelent meg, amely eltörli a szövegek világos határait, és felszámolja lineáris jellegüket. A nyomtatott könyv eddig lényegében a lineáris egymásutániságra épülő olvasási módot tette általánossá.

A szövegértés fogalmát már sokféle elméleti és gyakorlati tanulmány meghatározta (A. Jászó 2003; Gósy 2008; Horváth; Laczkó 2007, 2008; Tóth 2006.). Ezek alapján a szövegértést általánosan a szövegbe kódolt üzenet rekonstruálásaként határozhatjuk meg. A szövegértés megvalósulhat olvasással vagy hallott szöveg befogásával. Mindkettő olyan folyamat, amelyet a diáknak el kell sajátítania, azaz meg kell tanulnia. A szövegértés fejlesztésének igénye ma minden szövegtípust érint, és magában foglalja a kritikai és a kreatív olvasás képességének fejlesztését, beleértve a valós és a virtuális csatornákon keresztül felfogott jelek befogadását, értelmezését és megválaszolását is.

A szövegértés tanításának meghatározó összetevője a szöveg jelentéstani, valamint logikai struktúrájának és e struktúra formalizálható elemeinek felfedeztetése és tudatosítása. Az olvasásmegértéssel foglalkozó korszerű szakirodalom egybehangzóan állítja, hogy a feladat nem egyszerűen az algoritmizált képességfejlesztés (megértési probléma kiemelése, részkompetencia fejlesztése, pl. ok-okozat, összehasonlítás-megkülönböztetés, általánosítás és alátámasztó részletek stb.). Ehelyett az olvasási stratégiák kialakítására kell törekedni, amelybe beletartozik a stratégiaválasztás képessége és más hasonló metakognitív és önreflexív tudások és kompetenciák is (vö. [1]).

A szövegértés egyéni fejlesztéséhez fel kell tárnunk a megértési deficiteket, a megértési elakadás típusait, helyeit. A szómegértési deficitek közé sorolhatjuk a szóolvasási nehézségből adódó megértési elakadást, amikor a hosszú szó kibetűzése elvonja az energiát a jelentésteremtéstől. A szókincsismeret vagy az adott világdarabra vonatkozó háttérismeret hiányából is fakadhat megértési deficit. Előfordul, hogy az ismeretlen szót azért nem érti a diák, mert a kontextusból való következtetés képességével nem rendelkezik. De az is lehetséges, hogy a kontextus annyi ismeretlen elemet tartalmaz, hogy az ismert és az ismeretlen elemek aránya gátolja a szójelentés kikövetkeztetését.

Amikor a hosszabb szerkezetek, mondatok nem állnak össze a lassú olvasás miatt, a kellő olvasástartempó hiányából adódik a szintagma- és a mondatértési deficit. Ugyanide vezethet az a jelenség, amikor a diák a bonyolult birtokos szerkezeteket és igeneves bővítményeket nem képes megérteni, valamint a szó vagy szócsoporthoz mondattani funkcióját, beágyazottságát nem ismeri fel, és így jön létre a megértési deficit. A többszörösen összetett – több alá- és mellérendelt mondatból álló – mondatok szintén nagy nehézséget jelentenek a diákok számára.

A szöveg szavai közötti logikai-jelentéstani hierarchia (egy csoportba tartozás, fölé- és alárendelés, nem- és fajfogalom stb.) fel nem ismerése, a hibás általánosítás, az ok-okozati viszonyok felcserélése jelentéstani problémákból adódó megértési elakadásokhoz vezet, és ez okozza a megértési deficitet. A tudáskeret, a világismeret hiányából fakadó megismerési deficit globálisan nem az egyes szavak meg nem értésében mutatkozik, hanem a séma ismeretének hiányát mutatja.

Ezeket a területeket csak úgy tudjuk fejleszteni, ha nem teljes szövegek megértését gyakoroltatjuk, hanem részképességek fejlesztésével foglalkozunk, majd ezeket fokozatosan kapcsoljuk egymáshoz.

A következőkben olyan gyakorlatsort mutatunk be, amely ezeknek a részképességeknek a fejlesztésével foglalkozik, és mindig egy-egy kiemelő fejlesztési területet céloz meg.

Szövegértési gyakorlatok a 9–12. évfolyam számára

1. óra

Téma: Szövegértés: tények-következtetések, ok-okozat

1. Jóslás

a) Próbáld megjósolni, mit jelentenek a következő szavak: *umiak*, *habánok*, *pákász*, *rabiátus*, *epifita*! Javaslataidat jegyezd le a táblázatba, és magyarázd meg röviden őket!

Szavak	Jóslat	Magyarázat
umiak		
habánok		
pákász		
rabiátus		
epifita		

b) A következő feladatban öt csoportban fogtok dolgozni. Olvassátok el az alábbi szövegrészletet, és próbáljátok meg kitalálni a szövegből, hogy mit jelentenek a kiemelt kifejezések!

1. A vízben lévő négy rozmár hirtelen, felemelt fejjel, előreszegzett agyarral, egyenesen megindul Slwooko csónakja felé. Be kell indítani a motort, s dicstelenül megfutamodni. Tisztában vagyunk a rozmárok taktikájával: agyarukat rendszerint beakasztják az **umiak** oldalába, és egyszerre rántanak rajta. Ezt már nem bírják ki a bőrrel borított csónokok. A négy rozmár együttes támadása esetén nincs menekvés: az umiak darabokra szakadna, és az utasai a jeges vízben találnák magukat.

2. A **habánok** protestánsokhoz híven zárt, szigorú közösségi rendben éltek. Tagjaik egy-egy mesterségre specializálódtak. Svájcból Ausztrián, Morvaföldön keresztül települtek hazánkba a XVI. században azok, akiket Rákóczi György hívott felvidéki és erdélyi birtokaira, és megígérte nekik, hogy szabadon élhetnek, szabadon gyakorolhatják a vallásukat. Olyan árukat termeltek, amelyeket a jobbágyok, a parasztok, a helyi iparosok nem tudtak előállítani. Magas színvonalú kerámiaismeretük nagy hatással volt a magyar fazekasságra, megalapozta a hazai kerámia- és üvegipart.

3. A **pákász** az egykori bihari rétségnak, mocsárvilágnak ura és őslakója eltűnt, elfogyott, mint lecsapolás után a rét, a láp. Az egykori nádrengetegek, ingoványok, kutak, zsombékok helyén ma eke túrja a tözeges, kövér termőtalajt. Az eke vasa néha döccen egyet. Beleütődik valami cövek, karó föld alatti maradványába, talán a pákászkunyhó mesteroszlopába, amely azt a sátorszerű, csúcsos nádalkotmányt támasztotta. A pákász talán végső alakja volt az igazi ősi magyarságnak; hírmondója annak az életnek, amelyet a magyarság halászó törzsei egykoron a Kaszpi-tenger halászhelyein folytattak. A pákász egész életét télen-nyáron a rétségben töltötte. Még a dohány és a puskapor sem hozta lakott helyre.

4. Rózsa Sándor a leghíresebb képviselője a magyar betyárvilágnak. Mondhatnánk ő volt a betyárkirály. 1813-ban született a szegedi Alsóvárosban. Azt mondják, születésének körülményei sem voltak mindennapiak. Éppen vihar tombolt, ezért neki is **rabiátus** természete lett. Már születésekor olyan erős volt, hogy kirúgta magát a pólyából.

5. Az orchideák igazi hazája a trópusi és a szubtrópusi területeken van. A trópusok buja vegetációja, a természet felgyorsult ritmusa, a létért folyó küzdelem itt felkényszerítette őket a fák lombkoronájába. Magasra nőtt fák ágain az éltető napfényhez közel élő, úgynevezett **epifita** növényekké váltak, de a közhiedelemmel ellentétben nem élősködők. Az orchideák elszakadtak a talajtól, így különleges módszereket kell alkalmazniuk vízháztartásuk és tápanyag-gazdálkodásuk megoldására. Szinte a levegőből élnek, kevéssel is beérik, és sok mindent képesek elviselni. Ehhez az életmódhoz igazodott a szaporodásuk is.

2. Jelentéspontosítás

Keresd ki a szósorból, hogy az alábbi mondatokban található azonos szavak melyik jelentést tartalmazzák! Írd a mondat után!

- a) Sokan idős korukra saját házukban is úgy érzik magukat, mint egy kiver **kutya**.
- b) Nem estem a fejemre, nem vagyok a főnök **kutyája**.
- c) A politikusokat sokan nagy **kutyáknak** tartják.
- d) Egyre többen tartanak **kutyát** a városokban, panellakásokban, emiatt egyre több piszok van az utcákon, tereken.
- e) A **kutya** se törődik a települések határában található rengeteg szeméttel.
- f) A megbeszélésen szinte csak veszett **kutyákat** láhattunk.
- g) Ennél **kutyább** munkát még sohasem kaptam.
- h) **Kutya** világ lesz itt, ha ez bekövetkezik.
- i) **Kutya** kötelessége lesz bemenni hozzá és bocsánatot kérni.
- j) **Kutya** nehéz feladatot kaptam holnapra.

kiszolgáltatott, háziállat, kötekedő, ravasz, senki, gyalázatos, nehéz, szörnyen, elháríthatatlan, otthontalan

3. Keresd a tényeket!

Jól tudjuk, hogy növényekkel is gyógyíthatók betegségek. Keresd ki és húzd alá a következő szövegből azokat a tényeket, amelyekkel ezt igazolni tudod!

A szem egyik betegsége: az árpa. Gyógyítására jó szolgálatot tett a meleg székfűtés borogatás, napi 3-4 alkalommal, amelyet addig ismételték, míg az árpa ki nem fakadt. Ha fájt, könnyezett a szemünk, mezei árvácska teájával mosogattuk. Bármilyen szembetegségre jó gyógymódnak számított a kamillás borogatás.

Sokszor használt gyógymód volt a következő: a szőlő metszésekor a venyige végein gyöngyöző nedvet kis edénybe gyűjtöttek, ebből csepegtettek a beteg szembe.

Búzavirágsziromból forrázással teát készítettek, ezzel mosogatták a szemet, éjszakára a gyolcsba tett szirmokat rákötötték a szemre, ez gyors gyógyulást hozott.

A szem fehéjének véres pirosságát reszelt krumplival gyógyították. Gyolcsba kötött reszelt krumplit kötöttek a szemre, és ez nagyon hatásos volt.

A begyulladt szemnek a kapormagos borogatás is jót tett. A kapormagot mozsárban megtörték, leforrázták, és ezzel napi 3-4 alkalommal lemosták a szemet. Egy hét alatt gyógyulást lehetett elérni.

4. Milyen tényekből általánosítunk?

A következő feladatot ismét öt csoportban oldjátok meg! Gyűjtsetek tényeket, kijelentéseket, amelyek alapján megfogalmazhatók a következő általánosítások!

- a) Télen jól el lehet tölteni az időt a szabadban.
- b) Az iskolai büfében sok mindent lehet vásárolni.
- c) A szüreti bál jó mulatság.
- d) Télen az utakon mindenki óvatosan közlekedik.

e) Az élsportolók kimagasló eredményeik eléréséért sok áldozatot hoznak.

Általánosítások	Tényeink	Mások tényei
a)		
b)		
c)		
d)		
e)		

5. Következtess!

Jelöld meg a helyes következtetés betűjelét az alábbi szövegrészeket elolvasása után!

a) Zsófi megigazítja a vázát és a gyertyatartót a polcon, letörli az asztalt. A vázába virágot tesz, helyükre tolja a székeket. Közben többször az órára néz. Most már kivehetem a salátát a hűtőből – gondolja.

1. Zsófi szeret rendet csinálni.
2. Fél, hogy a saláta megfagy a hűtőben.
3. Zsófi vendégeket vár.

b) A konyhából éles csörömpölés hallatszik. A gyerekek izgatottan sutognak. Hamarosan csapódott a szeméttartó fedele.

1. A gyerekek meglepetést készítenek.
2. A gyerekek összetörtek valamit.
3. A konyha zajos hely.

c) A képviselők lassan elfoglalják a helyüket, a terem elcsendesedik. A soros házelnök leül, ellenőrzi a szavazógép működését, átnézi a hozzászólásra jelentkezők névsorát, majd a csengőhöz nyúl.

1. A házelnök kíváncsi valamire.
2. A képviselők és az elnök beszélgetni akarnak.
3. Hamarosan megkezdődik a parlamenti ülés.

6. Ok-okozat

a) Keresd az okát!

1. Okozat: Aznap este nem ízlett a vacsora. A leckémet sem csináltam meg.

Ok:

2. Okozat: Az erdei ibolya hosszú szárú, fakó virág.

Ok:

3. Okozat: A fiú vergődött az ágyában.

Ok:

4. A párás erdőben meleg lett.

Ok:

b) Hasonlítsátok össze a megoldásaitokat! Figyeljétek meg, van-e eltérés az okok között! Állapítsátok meg, hogy melyik mondatoknál találtatok eltérést, és fogalmazzatok meg, mi lehet ennek az oka!

.....

c) Írj okozatot a következő okokhoz!

1. Évszázadok óta nagy a kereslet a trópusi faféleségek iránt.
.....
2. A természeti csapások (viharok, hurrikánok) megnehezítik a kőolaj kitermelését.
.....
3. Rendkívül átgondolatlanul és pazarlóan bánunk természeti kincseinkkel.
.....
4. Az elmúlt 30 évben 40%-kal csökkent a szárazföldi, édesvízi és tengeri fajok állománya.
.....

d) Hasonlítsátok össze a megoldásaitokat! Figyeljétek meg, hogy van-e eltérés az okozatok között, majd fogalmazzatok meg, hogy mi lehet ennek az oka!

.....

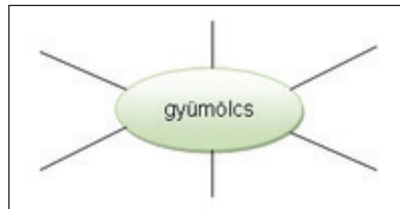
7. Házi feladat [1. számú melléklet]

2. óra

Téma: Szövegértés – mikro- és makroszerkezeti elemzések

8. Fogalommagyarázat

Készíts pókhálóábrát azokból a szavakból vagy kifejezésekből, amelyek a következő szóról eszedbe jutnak!



9. Az általánosítás

A gondolkodás alapvető művelete az általánosítás. Ahhoz, hogy a szövegeket helyesen értelmezzük, megfelelően kell általánosítanunk. Állapítsd meg, hogy az alábbi tények alapján melyik általánosítás igaz! Karikázd be a megfelelő betűjelet!

a) A juhászkutyák segítenek a csorda, a nyáj, a gulya terelésében, őrzésében.

A német juhászkutya, a bokszer, a doberman, a dog őrző-védő kutyák.

Az újfundlandi a tengeren, a bernáthegeyi a havas hegyekben ment emberéleket.

1. A kutya hasznos az ember számára.
2. Egyik kutyafajta okosabb a másiknál.
3. Az ember úgy tanította, idomította a különböző kutyafajokat, hogy egyes tulajdonságaikat tökéletesítette, más tulajdonságaikat pedig elszorvasztotta.

b) A legtöbb helyen villanyvilágítást használnak.

Az áram hatalmas gépeket, berendezéseket képes működtetni.

Villanytűzhelyen jól lehet sütni-főzni.

Újabban autókat is próbálnak árammal üzemeltetni a magas benzinárak miatt.

Elektromos kezeléssel ízületi betegségeket gyógyítanak.

1. Az áramot sok mindenre lehet használni.

2. Az áram veszélyes is lehet.

3. Az áram sokféle gépet működtet.

c) A lakás berendezésekor fontos a növények elhelyezése. Igen alkalmas erre az ablakpárkány, itt a legfényigényesebb és kisebb méretű növények kaphatnak helyet. Az ablak melletti polcra vagy asztalkára nagyobb virágtálat tegyünk, amelybe többféle virágot ültethetünk. Ha nagyobb a hely, helyezzünk virágállványt az ablak közelébe. Néhány növényfajta nagyszerűen érzi magát a világos fürdőszobában is.

1. A lakásban sok növény van.

2. Virágot ültethetünk cserépbe vagy nagyobb tálba.

3. A növényeket a fény közelében kell elhelyezni.

d) A hévízi, a parádi, a harkányi és a budapesti gyógyfürdők vize is a mélyből jön, és értéküket azok a mélyben feloldott anyagok adják, amelyeket a forrás vize hoz magával a felszínre. A víz persze nemcsak a Föld belső melegét, hanem a kőzetekből kioldott jódot, bóraxot, ammóniát és sok egyéb, a vegyiparban fontos anyagot is magával hozza, amikor feltör a mélyből. Szinte úgy dolgozik, mint valami fáradhatatlan bányász. Az anyagok többségét az ember egyébként csak nehéz körülmények között szerezhetné meg.

1. A víz melegen tör a felszínre.

2. A gyógyvizek értékét a mélyben feloldott anyagok adják.

3. A bányászok vizet használnak az ásványi anyagok felszínre hozatalakor.

10. Keresd az általános gondolatot!

A következő feladat elvégzésekor öt csoportban fogunk dolgozni. Fogalmazd meg, milyen általánosítást vonhatsz le a következő megállapításokból!

a) Az A-vitamin hiánya különböző bőrbetegséget, látászavart idéz elő.

A C-vitamin hiánya legyengíti a szervezetet.

A D-vitamin hiánya a csontok növekedésében okoz zavart.

Általánosítás:

b) A villamost, a mozdonyt, a trolibuszt, a HÉV-et villamos energia hajtja.

A repülőgép és a teherautók kőolajszármazékokból nyert energiával képesek csak működni.

Általánosítás:

c) Az áruházba megérkeztek a legújabb divatnak megfelelő sportruhák.

A cipőosztályon gazdag választék várja a vásárlókat.

Minden korosztály megtalálja a neki tetsző fehérneműt az áruház második emeletén.

Ha szép ruhát akarsz venni, nézz szét az áruház első emeletén.

Az áruház élelmiszerosztályán modern, egészséges táplálkozást szolgáló termékek széles választékával találkozhatunk.

Általánosítás:

- d) A hipermarketben sorozatosan átírják a címkéken található szavatossági időt.
A minőségellenőrök a hétvégi akciójuk alatt több kilogramm romlott húst találtak a hűtőszekrényekben.
Az üresedő polcokon a zacskók alatt egérpiszokkal is találkozhattak a vásárlók.
A reklamáló vevő a kalácsban sült egérmaradványokat talált.
Általánosítás:
- e) Ahol kevés a csapadék, ott a növények kiszáradnak, elpusztulnak.
Az ember az éhezést tovább bírja, mint a szomjuzást.
A sivatagban az állatok hosszasan gyalognak, hogy ivóvizet találjanak.
A kiszáradt tavak, folyók mellett elpusztul minden élet, vagy máshová költöznek az élőlények.
Általánosítás:
- f) Az ajándékokat szép, színes papírba csomagolják.
Könyveink és füzetekünk papírból készülnek.
Nagy kartondobozokban szállítják az árut.
A zsemle és a kifli egyre több helyen ismét papírzacskóban vásárolhatjuk meg.
Az almásládákat papírral bélelik ki, hogy ne törjön össze a gyümölcs.
Általánosítás:

11. Tételmondat, vezérgondolat keresése

A szövegek bekezdései gyakran tartalmazznak általános gondolatokat, úgynevezett vezérgondolatokat vagy tételmondatokat. Keresd meg a következő bekezdések témáját, húzd alá a tételmondatot vagy a vezérgondolatot!

a) A buddhizmus tipikusan ázsiai vallás. Ázsiában keletkezett, és ma is Ázsiában találjuk a hívők döntő többségét. A buddhista gondolkodás alapja tulajdonképpen nem is vallásos, hanem inkább bölcséleti, filozófiai. Buddhista lehet valaki akkor is, ha nem hisz semmiféle természetfeletti, felsőbb hatalom létezésében, ám ez nincs is megtiltva. A lényeg a buddhisták szerint nem ebben rejlik. Véleményük szerint a végső cél a megvilágosodás, a nirvána elérése lehet. Ezt az állapotot, a vallásalapító történelmi személyiségnek, Buddhának (szül.: Kr. e. 566 körül) sikerült először elérni.

Téma:

b) A pákász – a rétség és a láp természeténél fogva – igazi őshalász volt: dolgozott varsával, főleg csíkvarsával vagy kassal és csukavassal. Szűk időkben a pákász vállára kapta az ásót, s kiszállt a rétre. Tudta jól, hogy a csík, a kárász kemény hal, amely szükség esetén víz helyett a sárban is él. Azokat a helyeket, ahová a halak elbújtak, a pákász már apja, dédapja révén ismerte, s ásni kezdett mindaddig, amíg zsákmányra nem bukkant.

Téma:

c) A zen-buddhizmus csak a XII. században szilárdult meg Japánban, és a sintoizmus mellett kellett továbbfejlődnie. A sintoizmus ősi japán vallás, egyfajta szellemhit. Japánban a vallásos emberek többsége mind a buddhizmussal, mind a sintoizmussal lelki közösséget vállal, hiszen azokat nem ellentétpárként, hanem egymás kiegészítőiként fogják fel.

Téma:

d) A denevéreket sokáig bizalmatlanság kísérte az emberek részéről. Ehhez hozzájárult bizarr külsejük és az a tévhit, hogy vérrel táplálkoznak. Összefüggésbe hozták őket a vámpírokkal és a boszorkányokkal. Idővel, ahogy számuk csökkent, úgy koptak le róluk a babonák és a tévhitek. Napjainkban a számos denevérfaj közül a legritkébbak védelmet élveznek. Ma már mindenki tudja, hogy a denevérek az emberre nézve teljesen

ártalmatlan teremtmények. Azon kívül, hogy az ijedősebb lányokra a frászt hozzák, semmilyen kárt nem okoznak, és mivel rovarokkal táplálkoznak, még hasznát is hajtják a kártevők elleni küzdelemben.

Téma:

e) A favágás nagy tapasztalatot és odafigyelést igényelt. Tudni kellett, hogy hogyan kell az éket, a „hajkot” a fán kihatolni, és hol kell a keresztvágást ejteni, hogy a fa a megfelelő irányba dőljön. A favágók járműs konyhában laktak az erdőn. Zsongárnak (vízhordónak) nagyobb fiút vittek magukkal, aki ott tanulta ki a mesterséget.

Téma:

12. Hiányzik a vezérgondolat

Fogalmazd meg a következő bekezdésekből hiányzó vezérgondolatot!

a) Amikor felfedezték őket, a maori szent szövegek szenzációként hatottak, hiszen soha nem mutatkozott akkora érdeklődés a mesék, mítoszok, hitregék iránt, mint akkor, a XIX. század második felében. Pedig akkorra már alig maradt valami az egykori tudásból, alig lehetett találni olyan őslakost, aki avatott ismerője lett volna a régi mítoszoknak. A XVIII. századi felfedezők után hamarosan megjelenő misszionáriusok megtették a magukét a maorik pogány vallásának felszámolásában. Először ők igyekeztek feltárni a szájhagyományokat, többnyire mégis hagyománypusztító eljárásukkal tűntek ki.

.....
.....

b) A világ létrejöttéről, a világegyetem kialakulásáról, valamint az égitestek keletkezéséről és fejlődéséről alkotott elképzelések két, jól elkülöníthető gondolathoz, a teremtéshez és a fejlődéshez kapcsolódnak. Az előbbiben egy szülő nélküli isten, Isten teremti meg a világot, az utóbbiban a semmiből („Kore”) folyamatosan kialakuló képződmények fejlődése és párosodása hozza létre a világ mai állapotát.

.....
.....

c) A betyárok elvesznek a gazdagtól, adnak a szegénynek. A szegény emberek egyre nagyobb rokonszenvvel viselkednek irántuk. Büjtatják, segítik őket. Jelentik, ha pandúr járt a vidéken, vagy az Alföldön úgynevezett betyártarisznyát akasztanak a tanya elejére kenyérrel, szalonnával, kolbásszal. Voltak olyan uradalmak, amelyek rendszeres juttatást biztosítottak a betyároknak. Népdalaink színesen szólnak a betyárokról. Mesélnek sorsukról, számkivetettségükről, híres cselekedeteikről, bravúrjaikról, összecsapásaikról, tragédiáikról. Minden tájegységünkben megtalálhatók a betyárdalok.

.....
.....

d) A középkori várak konyhájában szabad tűzhely állt, felette bolthajtásos kéménnyel. A kéménybe rudakat helyeztek el, amelyre a füstölteni való húst akasztották. A kéményből bográcstartó lógott alá. A konyhában már volt cserép- és vasház, üstök, serpenyők, korsók, poharak, vödrök és vasháromláb. A húsokat mindig nyársakon sütötték. A polcokon, amelyeket a konyha falába vájtak, kaptak helyet a mozsarak, az ecettartók, a borsőrlők és az edények.

.....
.....

e) A kezdeti műszaki problémákat leküzdve egyre jobb minőségű és hatékonyságú napkelemlécek állítanak elő. A legígéretesebb fejlesztés az úgynevezett vákuumcsöves napkollektorok terén mutatkozik. Napjainkra

az ára jócskán lement, és a hőveszteségét is sikerült visszaszorítani. Ezekben a napkollektorokban 20 darab néhány centiméter átmérőjű üvegcső található, amelyben vákuum van, ezeket orgonasípszerűen rendezik el. Így a csövek a 90 fokos eltérésű napálláshoz ugyanakkora teljesítményt tudnak produkálni addig, amíg el nem kezdik kitakarni egymást. Felépítése nagyon hasonlít egy termosztra, amelynél a belső üvegfelület külső, nap felé eső része egy sötétfekete színű elnyelő felülettel rendelkezik, ez melegszik fel a termoszon belül, ott, ahol a kávé lenne. Van egy hőtovábbító sík, amely átveszi a meleget, és felvezeti a fejrészbe.

.....

.....

13. A vázlat

Olvasd el figyelmesen a következő szöveget, majd egészítsd ki a hiányos vázlatot!

Az állatvilágból kiemelkedett ember fő életformájává a természeti környezet tudatos átalakítása, azaz a termelés vált.

Mivel ehhez eszközökre is szükség volt, ez az időszak technikai téren komoly fejlődést hozott. A kőszerszámok megmunkálása eleinte pattintással történt. Ez a módszer fokozatosan átadta a helyét a csiszolásnak, amely sokkal finomabban megmunkált szerszámok kialakítását tette lehetővé. Emellett megjelent a fazekasság is. Az elkészített edények megoldották a felhalmozott élelmiszer tárolását.

Az újkőkor meghatározott eredménye az élelemtermelés fellendülése volt. Kiemelkedő jelentőségű a földművelés alakulása. Kezdeti szakaszában az ember a természet által kínált terményeket takarította be. Később jelent meg az igazi földművelő, aki már vetett is, nemcsak aratott.

A jobb táplálkozáshoz fehérjére, húsrá is szükség volt. Így fokozatosan kialakult az állattartás. Átmeneti megoldás volt a nyájtartás szokása. Nagy hajtóvadászatok során tömegesen fogtak be növényevő állatokat, és a települések közelében helyezték el őket. Ezt követően terjedt el a háziállatok tartása, sorra szelídítették meg a különböző állatokat (kecskét, juhót, kutyát stb.).

Vázlat

Általános téma: Az ember életmódjának fejlődése (témajelölő cím)

I. (főtéma):

A (altéma): Szerszámkészítés

1. (részlet): A pattintás

2. (részlet):

B (altéma):

1. (részlet): Az élelmiszerek tárolása

2. (részlet):

II. főtéma: Az élelemtermelés

A (altéma): A földművelés kialakítása

1. (részlet): A vadon élő növények betakarítása

2. (részlet):

B (altéma):

1. (részlet): Nyájtartás

2. (részlet):

14. Házi feladat [2. számú melléklet.]

3. óra

Téma: Szövegértés – a rábeszélési technikák

15. Reklám

Gyűjtsetek össze mindent, ami a reklámokról eszetekbe jut!

16. Rábeszélés

Olvassátok el, milyen rábeszélési technikák léteznek!

Rábeszélési technikák

Ha valakit meg akarunk győzni arról, amit gondolunk, amit szeretnénk, amit igaznak vagy jónak tartunk, akkor rábeszélési technikákat alkalmazhatunk. A rábeszélési technika olyan módszer (szövegalkotás, kép, gesztus stb.) felhasználása, amellyel mások véleményét, viselkedését akarjuk befolyásolni.

A leggyakrabban alkalmazott módszerek a következők:

1. „Konvoj”-technika: „sokan csinálják”, vagy „mindenki így csinálja”.
2. Csilllogó általánosságok: a legjobb, a legszebb, a legértékesebb stb. Tehát csupa „leg”.
3. Vidám szavak: valamiről szépítő módon beszélünk, csupa jót mondunk.
4. Szomorú szavak: elrettentő érvelés, csupa rosszat állítunk egy dologról.
5. „Egyszerű ember” technika: „Egy vagyok közületek” – egy magasabb pozícióban lévő a beosztottaival, ismert közéleti személy a köznapiekkal való azonosulást hangsúlyozza.
6. Tanúságtétel: egy közismert, híres ember személyesen foglal állást valami mellett, ezzel befolyásolja a közvéleményt.

Ezeket a technikákat elsősorban a reklámokban használják, de alkalmazzák a közéletben, a politikában és a mindennapi kommunikációban is.

17. Szövegelemzés

Állapítsd meg, hogy az alábbi szövegekben és szövegrészekben melyik rábeszélési technikát alkalmazzák!

a) A kalóriaszegény, zsírmentes főzés titka a diétásfazék. A hagyományos edényekben értékes, természetes anyagok tűnnek el. Odaég az étel, élvezhetetlenné válik. A diétásfazékkal ezek a veszélyek megszűnnek. Sőt! Pénzt és időt spórol meg, hiszen az étel feleannyi idő alatt készül el, mint a hagyományos fazékban.

.....

b) Kér egy csésze kávé? Ebben a készülékben könnyen és gyorsan készül el minden kávé. Az eredeti olasz kávéfőző gép nem is remélt finomságú kávé főz. Alkalmas villany- és gáztűzhelyekhez is. Én mindig csak ilyen kávé iszom!

.....

c) Miként a szüleim, én magam is fizikai munkásként kerestem meg az első kenyérrevalót. Küzdelmes munkával, kitartó szorgalommal szereztem jogi diplomát, és lettem vállalkozó, de soha nem felejtettem el, honnan indultam. Ez ad erőt és biztonságot a további munkámhoz, és tiszteletet érzek azok iránt, akik közt felnőttem. Közel 25 éve élek ebben a városban, annak mindennapi gondjaival, örömeivel együtt.

.....

d) Apukám, úgy szeretnék egy discmant. Julcsi azt kapott születésnapjára, a múlt héten Anna is kapott egyet, tegnap pedig Marcsinak is megvették. Már mindenkinek van az osztályban. Vegyünk nekem is!

.....

e) Szenzációsan berendezzük otthonát:

- kiváló minőségű ülőgarnitúrák;
- a legkülönlegesebb gardrób szekrények.

Nálunk a legszélesebb választékban, a legkedvezőbb áron!

Látogasson el lakásművészeti stúdióunkba!

.....

f) Nyugodtan alhat, másnapra mégis szép lesz a frizurája! Ezek a lány, puha hajcsavarók nem nyomják úgy a fejét, mint a fémből készültek. A 12 hajlítható rudacska csat és csipesz nélkül tartja és formálja a haját. Próbálja ki, és felejtse el a korábbi kínlódást!

.....

g) Gabi, gyertek el ti is kirándulni! Már mindenki jelentkezett a csoportból, éppen ti akartok kimaradni? Együtt leszünk valamennyien, játszunk, nevetgélünk, biztosan jól fogjátok érezni magatokat.

.....

h) A szuper kézi fényszóró többet tud, mint bármelyik zseblámpa. Erős a fénye, 80 méteres körzetben mindent felismerhetővé tesz. Automata villanófénnyel rendelkezik veszély esetére. A lámpa vízhatlan, nem merül el, és törhetetlen. Próbálja ki ön is!

.....

i) „Azt hiszem, elvtársak, már csak néhány hónapig leszek köztetek, és mielőtt meghalok, úgy érzem, kötelességem továbbadni nektek azt a bölcsességet, amelyet fölszedtem. [...] Azt hiszem, joggal mondhatom, hogy legalább olyan jól ismerem az élet természetét ezen a földön, mint bármely más élő állat. Erről szeretnék beszélni nektek.

Nos, elvtársak, milyen a mi életünk? Nézzünk szembe vele: a mi életünk nyomorúságos, fáradságos és rövid. Megszületünk, éppen csak annyit kapunk enni, hogy ki ne leheljük páránkat, de aki képes rá, azt ereje végső fogytaig dolgozni kényszerítik; s abban a pillanatban, amikor már nem tudják hasznukat venni, förtelmes kegyetlenséggel lemészárolnak bennünket.”

(Georg Orwell: *Állatfarm*, fordította: Szíjgyártó László)

.....

j) Csak szeretni lehet!

Meglátni és megszeretni csak egy pillanat műve, mert megjelenése bájos, mint egy parányi ékszeré, tágas, belefér 780 pár cipő vagy 4000 péksütemény. Gond nélkül be lehet vele állni a régi garázsba, 5 literes fogyasztásával kíméli a pénztárcáját.

Daihatsu Hijet – a csupa haszon jármű!

.....

k) „Tudom és ismerem, milyen nyugdíjasnak lenni ebben az országban. Látom édesanyámon, aki kétszobás lakótelepi lakásban lakik, aki csak akkor kapcsolja be a konvektort, ha nagyon muszáj, a konyhában pedig

azért nem, mert a gáztűzhely úgyis ad elég meleget. Tudom, hogyan számolja és hogyan olvassa a gázórát, hogy hány köbméter fogyott ebben a hónapban.”

.....

I) Az olasz csempék és burkolóanyagok minősége kiváló. Fantasztikus a választék, versenyképesek az árak. A legcsodálatosabb színek, a legkülönbözőbb méreteken! Várjuk bemutatótermeinkben!

.....

18. Győzz meg másokat!

Végezzétek el a következő feladatot három csoportban!

Végre leesett az első hó. A –2 fokos hidegben szépen meg is maradt, szikrázóan süt a nap. Beszélj rá a lustálkodó testvéredek, hogy töltsön veled egy-két órát a szabadban!

Alkalmazd:

- a) a „konvoj”-technikát,
- b) a vidám szavak és
- c) a szomorú szavak technikáját!

19. Hirdetés

Olvastad a következő hirdetést. A táborba el szeretnél menni, de szeretnéd, ha a barátaid is veled tartanának. Őket nem akarják elengedni a szüleik.

Próbáld rábeszélni a szülőket:

- a) a „csillogó általánosságok” technikával vagy
- b) a „szomorú szavak” technikával!

Indokold meg, melyik technika lesz hatásosabb!

Jurtatábor

Lengyeltóti, 2005. június 23. – augusztus 25.

A Soproni Pendelyes Kulturális Egyesület 2001 nyarán létesítette jurtatáborát a Somogy megyei Lengyeltótiban. A helyi sporttelepen, az erdő szélén kialakított tábor a jurták sajátos hangulatával, természetközelségével, széles körű szolgáltatással várja a táborozókat.

Szolgáltatások:

- szállás a jurtákban (irányár: 850 Ft/éjszaka/fő),
- étkezés (igény szerint teljes ellátás vagy félpanzió) a helyi általános iskola ebédlőjében,
- játszótér,
- tiszta és kulturált egészségügyi helyiségek,
- kézműves-foglalkozások (nemezelés, agyagozás, korongozás, fafaragás, bőroázás, gyöngyfűzés, szalmafonás, gyékényezés, hímzés stb.),
- tánc- és daltanítás,
- strandolási lehetőség (helyben a Kék-tó üdülőfaluban vagy a Balatonnál),
- tábortűz, esti programok (táncház, előadások, népzenei koncert).

Kirándulási lehetőségek:

Buzsák: Népművészeti Tájház, templom, Fehérkapolna;

Táska: műemlék pincesor (Szőlőhegy);

Somogyvár: apátság, Széchenyi-kastély, templom, kálvária;

Somogyvámos: „Török” templom, tojáspatkoló (Hanzel László), Krisna-völgy, avar kori őskohó;

Nikla: Berzsényi Dániel síremléke, emlékmúzeum;

Gyugy: Kacsokovics-kastély, harangláb, barokk kápolna;

Szőlősgyörök: Jankovics-kastély, Gárdonyi Géza-ház;

Kisberény: Iskolakápolna, „Csodaszarvas”-völgy (rekonstruált Árpád-kori település – lovaglás, íjászat).

A fenti szolgáltatások – előzetes egyeztetés alapján – vehetők igénybe.

Hetes váltásokban szervezzük a turnusokat (csütörtöktől csütörtökig) – természetesen ettől el is lehet térni. Igény szerint komplett programot szervezünk és bonyolítunk le – szükség szerint biztosítjuk az oktatókat, anyagokat.

Részvételi díj (irányár): 2900 Ft/fő/nap (szállás, étkezés, programok)

Táborvezető, szervező: Sipos Ferenc, Herr József

Néptáncoktatók: Varjaskéri Anita, Szabóné Molnár Andrea, Sipos Ferenc, Takács Gábor, Szabó Zsolt, Szalay Tünde

Kézműves oktatók: Fodor Katalin, Fodor János

Várjuk művészeti, általános és középiskolák csoportjait, osztályait és az egyéni táborozókat!

Információ:

A táborba bejelentkezni a sipos.ferenc@petofisk-sopron.sulinet.hu e-mail címen, valamint a 30/226-3739 és a 99/510-246-os telefonszámon/telefaxon lehet. A táborról képeket és egyéb információt talál a www.sopron.hu/pendelyes oldalon.

20. Házi feladat [3. számú melléklet.]

Irodalom

Gósy Mária 2008. A szövegértő olvasás. *Anyanyelv-pedagógia* 1. <https://doi.org/10.21030/anyp.2008.1.1>

A. Jászó Anna 2003. *Csak az ember olvas. Az olvasás tanítása és lélektana*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához. Tinta Könyvkiadó. Budapest.

Horváth Zsuzsanna: A szövegértés mint koherenciaképző a tanításban és a tanulásban. <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=testveri-Horvath-szovegertes>.

Laczkó Mária 2007. A szóelőhívási folyamatban és a szóértési nehézségekben mutatkozó nyelvi hátrány. *Új Pedagógiai Szemle* 12: 53–66.

Laczkó Mária 2008. Anyanyelvi szövegértés és grammatikai tudás. *Új Pedagógiai Szemle* 1: 12–22.

Nemzeti alaptanterv 2007. Oktatási és Kulturális Minisztérium. Budapest. <http://www.okm.gov.hu/> (2007. szeptember 26.)

Sejtes Györgyi 2006. Tudástranszfer az anyanyelvtanításban. *Új Pedagógiai Szemle* 6: 15–26.

Tóth Beatrix 2006. A szövegértés elmélete és gyakorlata. *Magyar Nyelvőr* 457–69.

(1) Arató László: Szövegértés-szövegalkotás a magyarórán. http://www.freeweb.hu/magyartanarok/Szovegertes-szovegalkotas_a_magyaroran2.rtf

N. Császi, Ildikó

Text-comprehension exercises for the development of first-language-communication competence

The importance of reading has been decreasing in the last decades. However, reading and writing skills are inevitable in our civilization. When developing knowledge transfer skills, we need to ensure that school fulfils its basic function, and students leave school with the kind of knowledge that they can use in everyday life. They need to have the skills which live up to the expectations of the labour market and skills which prepare them for lifelong learning. In order to develop text comprehension of each student, we need to identify the individual comprehension deficits, the types and places of comprehension failures. These areas can only be developed if we concentrate on subskills and then combine them together. The study also contains exercises for developing these subskills while focusing on a certain development area.

Kulcsszók: anyanyelv-pedagógia, anyanyelvi kulcskompetencia, szövegértés, olvasás, tudástranszfer, középiskola

Keywords: first-language pedagogy, first-language key competence, text comprehension, reading, knowledge transfer, secondary school

Az írás szerzőjéről

N. Császi Ildikó

Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest, Magyarország

[n.csasziiildiko\[kukac\]freemail.hu](mailto:n.csasziiildiko[kukac]freemail.hu)

<https://orcid.org/0000-0002-3159-533X>